
“RUSYA- UKRAYNA KRİZİ”NİN AVRASYA EKONOMİK BİRLİĞİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ*

Osman AĞIR**

ÖZET

Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrası oluşan yeni dünya düzeninde Rusya Federasyonu eski SSCB ülkelerini kontrolü altında bulundurmaya ulusal politika haline getirerek, bu ülkelerin AB ve NATO gibi Batılı kuruluşlarla yakın ilişkiler geliştirmelerine kuşkulu yaklaşmış ve bu kuruluşlarla yakınlaşan ülkeleri çeşitli yöntemlerle cezalandırmıştır. Rusya açısından tarihsel ve jeopolitik öneme sahip olan Ukrayna'da Batı yanlısı politikaları nedeniyle önce ekonomik araçlarla, daha sonrada Kırım'ın Rusya'ya bağlanmasıyla sonuçlanmış olan süreçle cezalandırılmıştır. Rusya, Kazakistan ve Belarus arasında, kişilerin, malların, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımını öngören Avrasya Ekonomik Birliği (AEB) Anlaşması 2014 Mayıs ayında imzalanmıştır. AEB, üyesi ülkelere hem ekonomik hem de siyasi yönden önemli kazanımlar sağlayacağı gibi, Rusya'ya komşu ve önemli oranda Rus etnisiteye mensup nüfusa sahip Birlik üyesi ülkelerde Ukrayna benzeri çatışmaların meydana gelme olasılığını azaltmış olacaktır. Konusu Rusya-Ukrayna krizinin değerlendirilmesi olan bu çalışmada, AEB üyesi olupta önemli oranda Rus etnisiteye sahip vatandaşı bulunan ülkelerde Ukrayna benzeri bir ayrılık durumunun yaşanmayacağı sonucuna varılmıştır. Makalede, Rusya-Ukrayna krizi genel hatlarıyla açıklanmış, Avrasya Ekonomik Birliği'nin oluşum ve temel yapısı ele alınarak, Rusya-Ukrayna Krizi AEB bağlamında değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Rusya, Ukrayna, Kazakistan, Belarus, Avrasya, Avrasya Ekonomik Birliği

* Bu makale Kazakistan'ın Almaata kentinde düzenlenmiş olan III. Eurasian Social Science Forum'da sunulmuş (bildiri kitabı yayımlanmamıştır) olan bildiriden üretilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi

EVALUATION OF “RUSSIA-UKRAINE CRISIS” IN RELATION TO EURASIAN ECONOMIC UNION

ABSTRACT

The Russian Federation has targeted to keep the post-Soviet states under its control in the world order established following the dissolution of the USSR. Besides it has suspected the states that tried to develop close relationship with the western organisations such as EU and NATO and punished those approached to them exerting various methods. Ukraine, which is historically and strategically important country for Russia, firstly was punished economically and subsequently by the annexation of Crimea, by Russia because of its western-oriented policies. The Eurasian Economic Union (EEU), which plans the free circulation of persons, goods, services and capital, was signed between Russia, Kazakhstan and Belarus on May 2014. Numerous countries are also expected to join the union established in a region that has a great economic potential. It is likely that the EEU would make a huge economic and political contribution to its member states and reduce the conflicts, like occurred in Ukraine, in the neighbouring countries of Russia or those that have ethnic Russians in considerable numbers. In this study, the crisis between Russia and Ukraine is generally explained. In addition, this crisis is evaluated in relation to the Eurasian Economic Union by analyzing the establishment and fundamental structure of the EEU.

Keywords: Russia, Ukraine, Kazakhstan, Belarus, Eurasia, Eurasian Economic Union.

1. GİRİŞ

SSCB'nin dağılması sonrası AB ve NATO gibi uluslararası kuruluşların, eski Doğu Blok'u ve SSCB'nin dağılmasıyla bağımsızlığına kavuşan ülkeleri bünyelerine dahil etme çabaları Rusya'da ciddi manada rahatsızlık oluşturmuştur. Bu kuruluşlara üye olan veya yakın ilişki içerisine giren ülkeler, Rusya tarafından çeşitli metotlar¹ kullanılarak cezalandırılma yoluna gidilmiştir. Batılı kuruluşların kendisini çevreleme politikalarına karşılık Rusya, eski SSCB ülkeleriyle birlikte bölgesel örgütler oluşturmak istemiştir. Putin, Rusya Federasyonu toprakları dışında otuz milyon civarında Rus etnisiteye mensup nüfusun yaşadığını ve bunların haklarının korunmasının kendi görevleri olduğunu sık sık vurgulamaktadır. Bu nüfusun önemli bir bölümü Ukrayna, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Moldova'da yaşamakla birlikte eski SSCB ülkelerinin hemen hepsinde çeşitli oranlarda Rus etnisiteye mensup nüfus bulunmaktadır. Rus devleti, Rus etnisiteye mensup bu insanların

¹ Rusya dış politikasında genel olarak enerjiyi araç olarak kullanagelmıştır. Ancak; Ukrayna'da bir adım daha ileri giderek Rus etnisiteye mensup nüfusu dış politika hedefleri için kullanmıştır.

sorunlarına karşı duyarlılık göstermekte ve kendisini onlara karşı sorumlu hissetmektedir.

Ukrayna'da Batı yanlıları ile Rus yanlıları arasında yaşanan siyasi çekişme, Batı yanlıları tarafından başlatılan ayaklanma ile sonuçlanmıştır. Gösterilerin yoğunlaşp kamu binalarının işgal edilmesiyle de Rus yanlısı devlet başkanı ülkesini terk ederek Rusya'ya sığınmıştır. Nüfusunun önemli bir bölümünü Rus etnisiteye mensup olanların oluşturduğu Kırım, yapılan halk oylaması sonucuna dayanılarak Rusya'ya bağlanmıştır. Rusya'nın Kırım'ı ilhaki, Rus etnisiteye mensup nüfusu barındıran Rusya'ya komşu bazı ülkelerde de benzer durumun yaşanıp yaşanmayacağı düşüncesini akıllara getirmiş ve bu konu çeşitli platformlarda tartışılmaya başlanmıştır.

Sovyetler Birliği döneminde Birlik içerisindeki cumhuriyetler arasında ekonomik yönden karşılıklı bağımlılığa dayanan bir yapı oluşturulmuş, SSCB'nin dağılmasıyla birlikte boşluğu doldurmak üzere Birleşik Devletler Topluluğu (BDT) kurulmuş ise de, daha çok siyasi işlere yönelmesi nedeniyle bölgenin ekonomik ihtiyaçlarına cevap verememiştir. Böyle bir ortam ve coğrafyada, belki tamamen ekonomik saiklerle belki de siyasi kaygılarla kişilerin, malların, sermayenin ve hizmetlerin serbest dolaşımının sağlanmasını öngören bir anlaşma (Avrasya Ekonomik Birliği) Rusya-Kazakistan ve Belarus arasında imzalanmıştır.

Coğrafi açıdan birbirine yakın olan ülkelerin ekonomik ilişkilerini kolaylaştırmayı amaçlayan ekonomik entegrasyonların, günümüz artan rekabet koşullarına birlikte karşı koyma ve küreselleşen pazarlarda söz sahibi olma çabasından dolayı önemi gittikçe artmaktadır (Şanlı, 2008: 14). Yüz yetmiş milyon insanın yaşadığı, üç trilyon dolar Gayri Safi Milli Hasıla'ya sahip bir bölgede ekonomik ilişkileri dönüştürme potansiyeline sahip olan Avrasya Ekonomik Birliği, eski Sovyet coğrafyasında AB'ye alternatif olabilecek özelliklere sahiptir (Roberts, 2014: 4). Daha birçok ülkenin katılımı beklenen Birliğin hedeflerini gerçekleştirmesiyle üyesi ülkelere çeşitli kazanımlar sağlayacağı açıktır. Bu kazanımlardan birisi de Ukrayna'da yaşanan etnik kökenli çatışmaların Birliğe üye veya üye olma yolundaki ülkelere ortaya çıkma olasılığının zayıflaması, belki de ortadan kalkmasıdır.

Denencesi, "AEB üyesi veya AEB'ye üye olma aşamasındaki ülkelere Ukrayna'dakine benzer etnik temelli bir çatışmanın vuku bulması olasılığının azalacağı" olan bu çalışmada; Avrasya Ekonomik Birliği'nin ekonomik ve siyasi etkileri Ukrayna'da yaşanan kriz bağlamında ele alınarak değerlendirilecektir. Bu amaçla önce; Ukrayna'da yaşanan kriz ele alınarak neden ve sonuçlarına değinilecek, AEB genel hatlarıyla tanıtılacak ve son olarak da böyle bir krizin AEB'ye üye veya üye olması muhtemel ülkelere yaşanma olasılığı üzerinde durulacaktır.

2. RUSYA - UKRAYNA KRİZİ

Rusya, coğrafyasının olağanüstü büyüklüğü ve asırlar boyu çok fazla değiştirmeden izlediği siyasetleri nedeniyle dünya kamuoyunu sürekli meşgul etmiş bir ülkedir (Onay, 2002: 1). Sahip olduğu geniş toprakları ve jeopolitik yapısı ile Avrasya coğrafyasını ve “Dünya Adası”nı kontrol eden Rusya, nükleer silahlara sahip askeri güç olma yeteneğini sürdürmektedir (Karabayram, 2007: 330). Jeopolitik açıdan önemli bir coğrafyada yer almakta olup, dünyanın en büyük yüzölçümüne sahip ülkesidir. Zengin orman kaynakları, doğal gaz, petrol, demir, bakır ve diğer birçok değerli madenin varlığı ile de önemli bir enerji ve hammadde ihracatçısı konumundadır.

1990’larla birlikte ekonomik kriz ve ekonomik dönüşüm içine girmiş Rusya, eski emperyal kimliğini kaybetmiş, sınırları daralmış, uluslararası alanda süper güç konumunu yitirmiş, Çeçenistan’da sıcak çatışmaya girmiş, aynı zamanda federasyon dahilinde diğer özerk bölgelerin daha fazla bağımsızlık istekleriyle karşı karşıya kalmıştır (Yılmaz, 2006: 362-363). 1991 yılında Sovyetler Birliğinin (SB) dağılmasıyla süper güç olma özelliğini kaybeden Rusya, ekonomik bakımdan oldukça kötü bir durumda bulunmasına karşın; sahip olduğu enerji kaynakları sayesinde kısa zamanda hem ekonomik bakımdan güçlenmiş, hem de bölgede ve dünyada kaybettiği prestijini geri kazanmıştır. Eski SSCB ülkeleri Rusya için her zaman önemini korumuş, bu ülkelerin AB ve NATO gibi uluslararası oluşumlarla yakın ilişki kurmaları Rusya’da rahatsızlık meydana getirmiştir. Ukrayna’ya ise hem Rus tarihindeki önemi hem de jeopolitik konumu nedeniyle Rusya tarafından özel önem atfedilmektedir.

Maastricht Antlaşması’nın 49. maddesi ile Avrupa Kıtasında yer alan devletlere AB’ye üyelik yolu açılmış ve böylece Orta ve Doğu Avrupa’daki eski Sovyet müttefiklerinin AB’ye üye olma süreci başlamıştır (Sönmez, 2010: 114). Ancak; iki batılı kurum olan NATO ve AB’nin eş zamanlı olarak Avrupa’nın doğusuna doğru genişlemesi Kremlin’i aşırı derecede rahatsız etmeye başlamıştır. Özellikle 2004 yılındaki son genişleme dalgasıyla AB ile artık sınırdaş ülke haline gelen Rusya, Batının Ukrayna ve Gürcistan gibi ülkeleri de NATO’ya alma girişimlerini ve AB’nin “komşuluk politikası” çerçevesinde geliştirdiği Doğu Ortaklığı Programını tepkiyle karşılamıştır (Akgün, 2010: 47).

NATO’ nun genişlemesi fikri ilk ortaya atıldığında Rusya’nın bu sürece itiraz etmeyeceği, çünkü Rusya’nın da Batılı devletlerle olan ilişkilerini geliştirmek istediğine inanılmaktaydı. 1990’lı yıllarda Yeltsin’in takip ettiği dış politika özünde Rusya’yı Batı dünyasına daha fazla yakınlaştırmayı amaçlamaktaydı. Fakat Putin’in iktidara gelmesinden sonra, Rusya’nın NATO’nun genişlemesine yönelik muhalefeti artmaya başlamıştır. Rusya’nın eskiden sahip olduğu güçlü pozisyonunu ve çevresindeki nüfuz alanını yeniden tesis etmeyi amaçlayan Putin yönetimleri, NATO’nun genişleme sürecini, özellikle Baltık ülkelerinden sonra Ukrayna ve Gürcistan’ın da NATO’ya katılabilme olasılığını, Rusya’nın güvenliğine yöneltilmiş bir tehdit olarak görmeye başlamışlardır. Rus elitler Soğuk Savaş bitmiş olsa da Rusya’nın sahip

olduğu nükleer silahlardan dolayı hala bir süper güç olduğuna inanmakta ve Batı'nın Rusya'ya bu perspektiften bakmasını istemektedirler (Athur, Akt: Oğuzlu, 2012: 10),

Rusya için Ukrayna üzerinde etkiye sahip olmaktan daha fazla stratejik önemi bulunan bir şey yoktur. 45 milyon nüfusun yaşadığı Ukrayna, Rusya dışında en fazla etnik Rus'un yaşadığı yerdir. Birçokları tarafından Kiev, Rus ulusunun doğum yeri olarak kabul edilmektedir. Ukrayna, Rus doğalgazının taşınmasında anahtar konumdadır. SSCB'nin tahıl ambarıdır. Rusya'nın Karadeniz'deki deniz gücünün evsahibidir (Hallen, 2014). Kırım Özerk Bölgesi ise 26100 km² alana sahip olup, Ukrayna'nın Zaporisyha ve Kherson bölgeleriyle Rusya'nın Krasnodar bölgesiyle komşudur. Toplam sınır uzunluğu 821 km dir. Yönetimsel olarak 14 alt bölgeye ayrılmıştır. 2.018.400 bin olan toplam nüfusun 1.265.900'ü kentlerde 752.500'ü ise kırsal alanlarda yaşamaktadır (Minister for Foreign Affairs of Ukrain, 2014).

Ukrayna'nın, Rusya'nın çekim alanında tutulması başından beri sorunlu olmuştur. Bunda, Ukrayna'da siyasal hayatın ağırlıklı olarak Avrupa yanlısı gruplarla, Rusya yanlıları arasında bir mücadele alanı olarak şekillenmesinin rolü büyüktür. 2004 yılındaki Turuncu Devrim, Putin'in Ukrayna'yı Rusya'nın etki alanında tutma çabasını önemli ölçüde sekteye uğratsa da, Moskova ülkedeki siyasal gelişmelere her zaman müdahil olmuştur. 2010 yılında Yanukoviç'in² iktidara gelmesi ile Rusya yeniden ülke politikası üzerinde eski gücüne ulaşmıştır. Rusya bu tarihten itibaren sürekli olarak Ukrayna'nın AB ile değil, kendisinin başını çektiği bölgesel örgütlerle entegre olması yönünde ülke yönetimi üzerinde baskı kurmuştur (Günay, 2014). Rusya Devlet Başkanı Viladimir Putin, Avrupa Birliği'ne karşı geliştirilen AEB projesine büyük Slav komşusu Ukrayna'yı da dahil edebilmek için her yolu denemiş, Moskova'nın baskısıyla dönemin Ukrayna Devlet Başkanı Viktor Yanukoviç, 2013 yılının sonunda Brüksel'le müzakereleri tamamlanan AB ile ortaklık anlaşmasını askıya almıştır. Bu kararın ardından da ülkede Yanukoviç'i koltuğunu terk etmek zorunda bırakan protestolar patlak vermiştir (Gurkov, 2014).

SSCB 1991'de çökünce Kırım Ukrayna'ya kalmış; ancak Moskova elindeki araçlarla (ekonomik, siyasi, askeri) Kırım'daki varlığını korumuş; bu amaçla Kiev'den Kırım'da liman ve askerî üs alanları kiralamış, el altından para dağıtarak kendine nüfuz oluşturmuştur. Rusya Akyar Limanı'nı ne pahasına olursa olsun elinde tutmak istemiş, Batı'nın Kiev'i yanına çekme hamlesi ise Putin'e istediği fırsatı vermiştir (Kırımlı, 2014). Ukrayna'da Batı yanlıları ile Rusya yanlıları arasında yaşanan gerilim sonucu, nüfusunun önemli bir bölümünü Rus etnisiteye mensup olanların oluşturduğu Kırım'da 16 Mart 2014 Pazar günü halk oylaması yapılmış ve çıkan sonuca göre, Kırım özerk yönetimince Rusya'ya bağlanma kararı alınmıştır.

² Viktor Yanukoviç, Batı yanlısı politikaları terk ederek Rus yanlısı politikalar yürütmüş, bunun sonucu olarak ta Batı yanlıları tarafından çıkarılan ayaklanmalar sonucu ülkesini terk ederek Rusya'ya sığınmıştır.

1998-2004 yılları arasında RF Dışişleri Bakanlığı da yapmış olan Igorİvanov (2014) Kırım'ın Rusya'ya katılmasını yorumlarken; Kırım'ın geleceğine karar verildiğini, bu durumun beklide bazıları için acı verdiğini; fakat bu olgunun kabul edilmesi gerektiğini, Ukrayna'daki krizi Rusya'nın provoke etmediğini, Kiev'deki aşırı milliyetçilerin güçlenmesini ve kırılgan politik dengeyi sarsmalarını isteyen tarafın Kremlin olmadığını, Kremlin'in ezici bir çoğunluğun Kırım'ın Rusya'nın bir bölgesi olma isteğine cevap verdiğini vurgulayarak, elbetteki her ulusun Rusya'ya yaptırım uygulamakta serbest olduğunu, ancak bu yaptırımların özellikle ekonomik bakımdan bu ülkelere bir geri dönüşümünün olabileceğini, yaptırımlarla politik ve diplomatik problemlerin çözümlenemediğini tarihin bize söylemekte olduğunu vurgulamıştır.

Rusya'nın Avrasya Ekonomik Birliği'nin muhtemel üyeleri olarak gördüğü Moldova, Gürcistan ve Ukrayna, 27 Haziran 2014 tarihinde Avrupa Birliği (AB) ile ortaklık anlaşmalarına imza atarak gelecek tercihlerini Rusya'dan farklı bir düzlemde şekillendirmek istediklerini açıkça ortaya koymuşlardır. Ukrayna'da bugün yaşanan siyasal kriz ve iç savaş Rusya ile AB arasında Avrasya'nın bir parçası olan Doğu Avrupa'ya ilişkin güç mücadelesinin bir yansımasıdır. Rusya'nın, Ukrayna'yı, kurgulamak istediği Avrasya Ekonomik Birliği'nin en önemli parçası olarak gördüğü ortada iken, bu ülkedeki toplumsal/siyasal savaşımın kolaylıkla sona ermesi beklenmemelidir. Nitekim Ukrayna'nın AB'ye eklenmesi, hem Rusya'nın Avrasya Ekonomik Birliği'nin kurgulanabilmesi ve geleceği açısından kritik önemde gördüğü Ukrayna'nın kaybı anlamına gelecek hem de Rus ekonomisine zarar verebilecektir (Tüysüzöglü, 2014). Bugün Ukrayna'da yaşanan etnik temelli çatışmalar ve Kırım'ın Rusya'ya bağlanması, Ukrayna'nın Rusya ile birlikte hareket ederek bölgesel örgütlere³ katılmak yerine, gelecek tercihini Batı'dan yana kullanarak Rusya'nın planlarını sekteye uğratmasının bir sonucu olduğu söylenebilir.

3. AVRASYA EKONOMİK BİRLİĞİ

Avrasya kelime olarak Avrupa ile Asya kelimelerinden, yani "Avr" ile "Asya" sözcüklerinin birleşmesinden oluşur. Avrasya, büyük bir alanın adıdır ve siyasi tarihi uzun bir geçmişe dayanır. Avrasya, tarih boyunca toplumların hâkimiyet mücadelesine şahit olan ve döneminin güçlü devletleri tarafından öncelikle ele geçirilmeye çalışılan bir coğrafyadır. Ayrıca, eski dünyanın merkezi olan Avrasya, tüm büyük dinlerin ve kadim felsefelerin ortaya çıktığı bir bölgedir. Avrasya, sadece Rusya ve Kafkasları içine alan bir toprak parçasını içermez, aynı zamanda Çin'den Avrupa'ya kadar uzanan bölgeyi de kapsayan çok geniş bir kıtadır (Özer, 2013: 66). Portekiz'den Bering Boğazına, Letonya'dan Malezya'ya kadar uzanan bir alanı ifade eder (Brezinski, 2010: 52). Avrasya'nın çok boyutlu ve derin bir tartışmanın odağında olmasının tek sebebi kapsadığı coğrafi alanın büyüklüğü değil aynı zamanda uluslararası siyaset, ekonomi ve enerji kaynakları bakımından taşıdığı önemdir. Avrasya, jeopolitik ve jeostratejik öneminden dolayıdır ki geçmişten günümüze gelinceye kadar uluslararası siyaset ve ekonomide belirleyici bir güce ulaşmış olan ve ulaşmak

³ Rusya'nın Avrasya Ekonomik Birliği planlarının içerisinde Ukrayna daima yer almıştır.

isteyen devletlerin ortak ilgi alanı olmuştur. Bu sebeple Avrasya bir coğrafi adlandırmadan çok daha fazlasını ifade etmektedir (Özder, 2013: 85). Avrasya ile ilgili coğrafi ve politik çok boyutlu tanım, yorum ve anlayış bulunmaktadır. Araştırmamanın sınırlılığı nedeniyle bu tartışmalara burada yer verilemeyecektir.

Sovyetler Birliği'nin yıkılması, eski Sovyet coğrafyasında yer alan ülkeler arasında kurulmuş olan sosyal, siyasal ve ekonomik yapının işlerliğini tamamen kaybetmesine sebep olmuştur. Bu durum eski Sovyet coğrafyasında büyük bir boşluk oluşturmuş ve beraberinde ekonomik, toplumsal, siyasal birçok sorun meydana getirmiş (Öztürk, 2013: 229); ortaya çıkan bu boşluğu doldurmak ve ortak sorunlara çözüm aramak maksadıyla uluslararası bölgesel kuruluşlar oluşturma çabası 1911'den bu yana devam edegelmiştir.

Bu amaçla; 1991 yılında Rusya, Beyaz Rusya ve Ukrayna, daha sonra da diğer Sovyet Ülkeleri'nin de katılımıyla Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) kurulmuştur. BDT, daha çok siyasi bir örgüt olduğu için söz konusu ülkeler arasındaki iktisadi işbirliği konularını pek ele almamıştır (Pirimbayev ve Ganiyev, 2010: 82). Oysaki SSCB döneminde on beş adet olan Cumhuriyetler arasında ekonomik alanda karşılıklı bağımlılık oluşturulmaya çalışılmıştı. Değişik işbirliği anlaşmaları ve örgütleri bulunmasına karşın, bu bölgede ciddi manada ekonomik işbirliği olanakları oluşturulamamış; ancak böyle bir ihtiyacın varlığı önemli bir kesim tarafından dillendirilmiştir. Kuruluş nedeni olarak çeşitli gerekçeler⁴ öne sürülse de sonuç olarak AB benzeri⁵ bir ekonomik birlik kurulması iradesi üç ülke tarafından ilan edilmiştir.

Avrasya Birliği fikri, ilk kez 1994 yılında Moskova Devlet Üniversitesi'nde yapmış olduğu konuşmada Kazakistan Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev tarafından gündeme getirilmiş (Falyahov, 2014); ve aynı tarihi paylaşmış, ekonomik ve kültürel bağları olan ulusların ilişkilerini geliştirebileceklerine vurgu yapılmıştır. Ancak bu dönemde Rusya tarafından çok fazla önemsenmeyen bu düşünce zamanla popüler hale gelmiştir (Haroon, 2014). Rusya, Belarus ve Kazakistan arasında imzalanan Avrasya Ekonomik Birliği Anlaşması köken olarak 2000 yılında Rusya, Belarus, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan arasında imzalanan "Avrasya Ekonomik Topluluğu" Anlaşmasına kadar gitmektedir. Belirtildiği gibi bu anlaşmadan hemen sonra Ukrayna'nın da Topluluğa üye olması yönünde girişimler başlamış, 2003 yılında bu yönde diğer bir ortak karar adı geçen ülkelerce alınmıştır. Sürecin somut aşamasını 2010 yılında Kazakistan, Rusya ve Belarus arasında gümrük birliğinin kurulması oluşturmuştur. Burada da zamanla Ukrayna, Kırgızistan ve Tacikistan'ın da gümrük birliği alanına dahil edilmesi planlanmıştır. Üç ülke 2010 yılında ortak gümrük tarifesi uygulamasına geçmiş, 18 Kasım 2011

⁴ Kimileri Rusya'nın SSCB'yi canlandırmak ve bölgedeki siyasi etkinliğini devam ettirmek amacıyla ekonomik bir birliktelik kurmak istediğini iddia etmektedirler.

⁵ Avrasya Ekonomik Birliği'nin yapı ve işlevleri AB'ye çok benzemektedir. Sürekli görev yapacak bir komisyon, uyuşmazlıkların çözümü için Birlik Mahkemesi, gümrük birliği ve ortak ekonomik bölge için mevzuatların uyumlaştırılması bu benzerliklerden bazılarıdır.

yılında ise ülkeler arasında gümrük kontrolleri kaldırılmış (Alkan, 2014), 2012 yılında tek ekonomik bölgeye geçilmiş ve yine 2012 yılında Avrasya Ekonomik Birliği Komisyonu oluşturulmuştur. Genişleme fikri kuruluşundan itibaren Birliğin öncelikleri arasında yer almıştır (Roberts vd. 2014: 4).

29 Mayıs 2014'te Rusya, Kazakistan ve Belarus merkezi Astana olacak şekilde "Avrasya Ekonomik Birliği" Anlaşmasını imzalamışlardır. Ermenistan ve Kırgızistan ise birliğe katılacaklarına yönelik irade beyanında bulunmuşlardır. Avrasya Ekonomik Birliği'nin gelecek planlamaları içerisinde Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan gibi Orta Asya ülkeleri ile Azerbaycan ve Ukrayna da bulunmaktadır. Ancak 27 Haziran 2014 itibarıyla Rusya'nın Avrasya Ekonomik Birliği'nin muhtemel üyeleri olarak gördüğü Moldova, Gürcistan ve Ukrayna, Avrupa Birliği (AB) ile ortaklık anlaşmalarına imza atarak gelecek tercihlerini Rusya'dan farklı bir düzlemde şekillendirmek istediklerini açıkça ortaya koymuşlardır (Tüysüzoğlu, 2014). Ermenistan ve Kırgızistan'ın 2015 yılında üye olmalarıyla Birliğin üye sayısı beşe çıkmıştır. Beş ülke 20 milyon km² lik alan ile dünyanın toplam karasal alanlarının % 14'üne sahip olup, 182.7 milyonluk bir nüfusu barındırmaktadır (www.eurasiancommission.org).

AEB Anlaşmasının imza töreninde Rusya devlet başkanı Viladimir V. Putin, Kazakistan devlet başkanı Nursultan Nazarbaev ve Belarus devlet başkanı Alexander Lukashenko'nun yapmış oldukları konuşmaları, ülkelerin Birlikten beklentilerini açıklamak amacıyla aşağıda özetlenmiştir.

Putin, Avrasya Ekonomik Birliği fikrinin 1994 yılında Moskova Devlet Üniversitesi'ndeki konuşmasında Kazakistan Devlet Başkanı Nazarbaev tarafından dile getirildiğini, çeşitli aşamalar kaydedildikten sonra bu günlere geldiğini, Rusya'da AEB ile ilgili bir consensüs oluşturulmuş olmasının kendisini mutlu ettiğini, üç ülkenin ekonominin anahtar sektörleri olan enerji, tarım, sanayi ve ulaştırma alanlarında işbirliğine gideceğini, bu yapılanmanın kolay olmayacağını; ancak birlikte çaba sarfederek zorlukların üstesinden gelebileceklerini, büyük ekonomilerin yakında AEB bölgesiyle ilgilenmelerinin sürpriz olmayacağını, ekonomik alandaki kazanımların şimdiden kendini göstermeye başladığını, son üç yıl içerisinde birlik içerisindeki ticaretin % 50 oranında arttığını, adım adım para politikalarının uyumlaştırılmasının gerçekleştirileceğini ve üç ülke halklarının da bu birliktelikten kazançlı çıkacaklarını belirtmiştir (Putin, 2014).

Nazarbaev, halkların refahı için ekonomik potansiyellerini birleştirdiklerini, öncelikli olarak AB olmak üzere diğer ekonomik birliklerin deneyimlerinden yararlanacaklarını, Rusya, Belarus ve Kazakistan'ın bölgede tamamen yeni bir ortaklık biçimi oluşturduklarını, bu ortaklıkta, malların, hizmetlerin, sermayenin ve işgücünün serbest dolaşımının gerçekleşeceğini, üç ülkenin 170 milyon nüfusa ve bugünkü değeri 40 trilyon dolar olan dünya doğal kaynaklarının çeyreğine sahip olduğunu, AEB'nin yeni fırsatlar ve ortaya çıkacak olan yeni krizlerin birlikte çözümü demek olduğunu vurgulayarak, halklar arasındaki güçlü dostluk ve komşuluk ilişkilerinin devamına katkı sağlayacağını belirtmiştir (Nazarbaev, 2014).

Lukashenko, Ukrayna'ya gönderme yaparak, Ukrayna ile birlikte bu zorlu yola çıktıklarını; Ukrayna liderliğinin de sonunda kendisi için kazancın nerede olduğunu fark edeceğini, bu anlaşmanın küresel bir anlam taşıdığını, ayrıca bu anlaşmanın bir başlangıç olduğunu, AEB'nin politik, askeri ve insani ilişkilere de temel oluşturacağına inandığını vurgulamıştır (Lukashenko, 2014).

Üç lider özetle; Birliğin üyelerine siyasi, sosyal ve ekonomik kazanımlar sağlayacağını, diğer büyük ekonomilerin kendileri ile işbirliği yapmak isteyeceklerini, üye ülkeler arasında komşuluk ilişkilerinin geliştirileceğini ve Birliğin küresel bir anlam ifade edeceğini vurgulamışlardır.

Ocak 2015'te malların, hizmetlerin, sermayenin ve işgücünün serbest dolaşımını hedefleyen (Stack, 2014) Birliğin amaçları; resmi internet sitesinde, küresel bir krizin olumsuz etkilerini birlikte çalışarak bertaraf etmek, üye ülkelerin dış pazarlardaki ortak ilgilerinin gerçekleşmesini sağlamak, gümrük birliği ve ortak bir ekonomik pazar oluşturmak olarak belirtilmiştir. Avrasya Ekonomik Birliği'nde kararların oyçokluğu ile alınması, önergelerin çoğulcu şekilde karara bağlanması öngörülmüş olup, her ülkeye önergeleri veto etme hakkı tanınmıştır (www.eurasiancommission.org).

Avrasya Ekonomik Birliği Sözleşmesi'nin sekizinci maddesinde Birliğin organları sayılmıştır. Bunlar; Avrasya Ekonomik Birliği Yüksek Konseyi, Hükümetlerarası Konsey, Avrasya Ekonomik Komisyonu ve Avrasya Ekonomik Birliği Mahkemesinden oluşmaktadır (Dagavor o Avraziyskom Ekonomiçeskom Soyuze, 2014: Statya 8).

Yüksek Konsey; Birliğin en üst organıdır. Üye ülkelerin devlet başkanlarından oluşur ve yılda en az bir kez toplanır. Birliğin stratejisini belirleme, AEB mahkemesinin üst düzey yargı mensuplarını ve Birliğin diğer üst düzey yetkililerini belirleme, diğer organlar tarafından çözüme kavuşturulamayan meselelerin çözümü gibi üst düzey yetkilere sahiptir. Kararlarını oybirliği ile alır (Dagavor o Avraziyskom Ekonomiçeskom Soyuze, 2014: Statya 11).

Hükümetlerarası Konsey; üye ülkelerin hükümet başkanlarından oluşur ve yılda en az iki kez olmak üzere toplanır. Sözleşmenin yürürlüğü ile ilgili iş ve işlemlerin takibini yapmak, bütçeyi onaylamak ve komisyonun çalışmalarına yön vermek gibi görevleri bulunmaktadır (Dagavor o Avraziyskom Ekonomiçeskom Soyuze, 2014: Statya 14).

Avrasya Ekonomik Komisyonu, gümrük birliği ve tek ekonomik alan oluşturmak amacıyla Şubat 2012 den beri faaliyette bulunan uluslararası düzenleyici bir kuruluştur. Her üye ülkeden üç üye olmak üzere toplam oniki üyeden oluşmaktadır. Komisyon kararlarını oy çokluğuyla alır ve her bir üye bir oy hakkına sahiptir. Komisyonun başkanı yüksek konsey tarafından 4 yıl için atanır. Komisyonda çeşitli konularla ilgili 23 birim bulunmakta olup,

komisyonun merkezi Moskova'da bulunmaktadır (www.eurasiancommission.org).

Birlik Mahkemesi; sürekli görev yapan yargı organı olup Mahkemenin merkezi Minsk'te bulunmaktadır (Dagavor o Avraziyskom Ekonomiçeskom Soyuze, 2014: Statya 19). Birliğin organları AB'yi anımsatmaktadır. Organların her birinin farklı bir üye ülkede faaliyet gösteriyor olması AB ile paralellik göstermektedir. Birliğin sürekli görev yapacak ve politikalarına yön verecek organı olan Komisyon'un merkezinin Moskova'da bulunuyor olması Birlik merkezinin aslında Moskova olarak planlandığını göstermektedir.

AEB'in kurumsal anlamda ne tarz bir yol izleyeceği hususunda ciddi bir kafa karışıklığı bulunmaktadır. Nitekim Avrasya Ekonomik Birliği'nin birçok alanda AB'ye benzer bir kurumsallaşmaya gideceği, ancak, AB tarzı bir siyasal entegrasyon hedefi olmadığına yönelik değerlendirmeler bulunmaktadır. Kazakistan Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev, AEB'in yeni bir SSCB yaratma girişimi olmadığını, siyasal yönünün bulunmadığını ve esas hedefinin ticari/ekonomik entegrasyon olduğunu ifade etmektedir (Tüysüzoğlu, 2014). Nazarbaev ayrıca, AEB ile 21. yüzyılın jeoekonomik realitesinin doğmuş olduğunu vurgulamaktadır. ABD eski Dışişleri Bakanı Hilary Clinton ise Birliğin Rusya'nın hegemonyasında SSCB'yi yeniden canlandırmak amacını taşıdığını belirtmiştir (Hauslohner, 2014). Belarus Cumhurbaşkanı Aleksander Lukaşenko, Sovyetler Birliği zamanında varolan ekonomik bağların yeniden tesis edilmesine ihtiyaç olduğunu, anlaşmada üye her ülkenin çıkarının gözetildiğini, birliğe üye ülkelerin birbirleriyle rekabet etmeyeceğini, bilakis birbirlerini tamamlayacaklarını ifade etmiştir (Yeniçağ, 2014). Birlik organlarının faaliyete başlamasıyla ülkelerin egemenliklerini kaybedecekleri söylemleri en fazla Nazarbayev'i rahatsız etmektedir (Falyahov, 2014).

Rusya, Kazakistan ve Belarus arasında gümrük birliğini öngören insiyatif açıklandığı zaman, SSCB coğrafyasında kurulmuş olan etkisiz projelerden farklı olacağına dair çok az belirti bulunmakta iken, zamanla bu insiyatifte bir şeylerin farklı olduğu anlaşılmıştır. (Dragnave ve Wolzcuk, 2014: 8). 2010 yılında gümrük birliği oluşturma sürecinin başlamış olması Birliğin önceki projelerden farklı gelişeceğinin en önemli göstergesi olmuştur. Her ne kadar Birliğin ekonomik bir birlik olarak kalacağı vurgulanıyor olsa da; bu durumun sürdürülebilir olması mümkün değildir. AB örneği de göstermiştir ki ne siyasi birlikler ekonomik ilişkiler geliştirilmeksizin varlıklarını sürdürülebilirler ne de ekonomik birlikler siyasi ilişkiler geliştirmeksizin yaşayabilirler. AEB Anlaşması imza törenindeki konuşmalarında üye ülke liderlerinin Birliğin ekonomik yönünü öne çıkarmalarına karşın, konuşmalarının satır aralarından siyasi sonuçlar da bekledikleri hissedilmektedir.

Rusya'nın birliğin oluşturulmasındaki asıl yararı ekonomiden ziyade politik alanda olacaktır (Panin, 2014). Kazakistan ve Belarus ise 146 milyonluk dev Rus pazarına girecek olmanın avantajlarıyla ve ekonomilerinin rekabet edebilirliklerini artırarak olası global krizlere karşı dayanıklı olmakla ilgilenmektedirler (Roberts vd. 2014: 7). Birlik içerisinde Rusya'nın, hem coğrafi alan, hem ekonomik, hem de nüfus büyüklüğü olarak tartışmasız

üstünlüğü söz konusudur. 1957'de AB kurulurken Almanya'nın nüfusunun Birliğin toplam nüfusuna oranı % 32, Gayrisafi Yurt İçi Hasılası % 40 iken; AEB içerisinde Rusya'nın toplam nüfusa oranı %84, Gayrisafi Yurt İçi Hasılası ise % 88 dir. AB'de Almanya'yı dengeleyecek İtalya ve Fransa gibi büyük devletler var iken, AEB'de Rusya'yı dengeleyecek ölçekte büyük ülke yoktur (Blockmans vd. 2012, 5). Bu durum Birlik politikalarının oluşturulmasında Rusya'nın etkisinde kalınacağı eleştirilerini beraberinde getirmiştir. Alınacak kararlarda ölçeğinin büyüklüğü nedeniyle Rusya'nın etkisi fazla olacaktır, hatta dayatma bazı kararları da alılabilecektir; ancak buradan diğer ülkelerin egemenliklerini Rusya'ya devredecekleri sonucuna ulaşamayız. Üye ülkelerin her biri bağımsız bir ülke olarak birlik içerisinde çıkarlarının peşinde olacaktır.

BDT ülkelerinin hepsinde Rusya'ya karşı uzun süreli Sovyet imparatorluğundan kaynaklanan bir güvensizlik bulunmakta olduğundan ekonomik entegrasyonun kaçınılmaz olarak siyasi egemenliklerin kaybına neden olacağı ileri sürülmektedir (Ziyadullaev, 2014). Yeliseyeu (2014, 4-5), AEB'nin bölgesel ekonomik entegrasyon sağlaması sonucu üyesi ülkelere önemli kazanımlar sağlayacağını vurguladıktan sonra AB ile bir karşılaştırma yaparak, AB'nin demokrasiyi temel değer olarak aldığını; ancak AEB üyesi üç ülkenin liderinde seçimle işbaşına gelmiş olmalarına karşın otoriter özellik taşıdıklarını, bölgede bulunan kültürel çeşitliliğin Rusya tarafından önemsenmeyeceğini, Birlik politikalarının oluşturulmasında ve uygulanmasında Rusya'nın daha etkin olacağını belirtmiştir.

Kuşkusuz Birliğin ulusal olduğu kadar uluslararası etkileri de olacaktır. Rusya ve Kazakistan dünyanın en büyük enerji tüketicisi olan Çin'in önemli enerji sağlayıcılarıdır. Bu durum birliğin Çin'in stratejik ortağı haline gelmesine neden olabilir (Draitser, 2014). AEB tipik bir bölgesel ekonomik bütünleşme organizasyonu olup, politik, ekonomik ve kültürel çeşitli avantajlar sağlayacak, Şangay İşbirliği Örgütü gibi diğer oluşumların rakibi değil destekleyicisi olacaktır (Shu ve Shusen, 2014). AB deneyimi göstermiştir ki, pazarın büyümesi şirketlere ve tüketicilere çeşitli avantajlar sağlamaktadır. Bazı ürünler düşük fiyattan tüketiciye ulaştırılabilmekte, yabancı pazarlarda rekabet gücü artmaktadır (Blockmans, Kostanyan, v.d. 2012: 5). AEB ile Doların varlığının bölgede asgariye indirilerek üye ülke para birimleriyle ticaretin geliştirilmesi planlanmaktadır. Putin, Birliğin hedeflerinden birinin dünyada yeni bir kutup oluşturmak olacağını belirtmiştir. Bu durum yeni bir ABD-RF rekabetinin ortaya çıkması ihtimalini akıllara getirmektedir. Yine bu yapının ilerde ortak savunma stratejileri geliştirecek olması, Birliğin sadece ekonomik bir çerçevede varlığını sürdürmeyeceğini askeri ortaklıkta oluşturacağını göstermektedir. Bu da bu ortaklığın bölgede ABD'nin politikalarına karşı bir güç oluşturabilme düşüncesini de akıllara getirmektedir (Öztürk, 2013: 235).

4.RUSYA-UKRAYNA KRİZİNİN AEB BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Soğuk savaşın sona ermesi, uzunca bir dönem durağan halde bulunan uluslararası sistemde belirsizliklerin ortaya çıkmasını da beraberinde getirmiştir. Yeniden şekillenen uluslararası sistemde güvenliğini NATO'ya emanet ederek ekonomik bir güç olarak gelişen Avrupa Birliği, Varşova Paktı'nın dağılmasıyla çatısını Kıta Avrupası'nı kapsayacak şekilde genişletme ve kendi hinterlandından dışarı taşan bir küresel aktör olma şansını yakalamıştır. Doğu Bloku'na mensup ülkelere sunulan AB üyeliği perspektifi hem Avrupa'nın bütünleşmesine hizmet etmiş, hem de başta Almanya ve Fransa olmak üzere üye ülkelere küresel güç olarak varolma imkanını tanımıştır. Rusya ise, bir yandan iktisadi alanda yaşadığı darboğazı yönünü döndüğü yeni dostlarına hammadde satarak aşmaya, öbür yandan da eski peykleri (uydu ülkeleri) ile ekonomik temeller üstünde yükselen yeni işbirliklerini geliştirmeye çalışmıştır (2023 Dergisi, 2014). Bu süreçte AB, bazı Doğu Bloğu ülkelerine üyelik perspektifi vererek bölgenin siyasi ve ekonomik dönüşümünü Batı yanlısı olarak hızlandırma çabası içine girmiş ve görece başarı sağlamıştır (Elmas, 2014).

Rusya; Kuzey Kore, Çin, Moğolistan, Kazakistan, Azerbaycan, Gürcistan, Norveç, Finlandiya, Estonya, Letonya, Litvanya, Belarus ve Ukrayna ile komşudur. Bu ülkelerin büyük çoğunluğu eski SSCB (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği) ülkesi olup, önemli oranda Rus etnisiteye mensup nüfusu barındırmaktadırlar. Bazı ülkelerde (Kazakistan, Ukrayna, Moldovya vb.) Rus etnik kökenliler belirli bölgelerde yoğun olarak yaşamaktadırlar. Örneğin Kazakistan'da yaşayan beş milyon civarındaki Rus'un önemli bir bölümü Kazakistan'ın kuzey bölümü olan Rusya sınırında yaşamaktadır. Kırım' da yaşananlardan sonra bu ülkelerde de benzer olayların kesinlikle meydana gelmeyeceğini söylemek olanaksızdır. Çünkü Putin'in, belki de bilinçli olarak, gerçekleştirdiği bu hamlelere karşı Batı ülkeleri tarafından sadece sembolik yaptırımlar uygulanmıştır. Ayrıca bu tarz yaptırımlarla politik ve diplomatik sonuçların bugüne kadar alınmadığını, bundan sonra da alınamayacağını konunun ilgilileri belirtmektedirler.

Tablo 1. Rusya'ya Komşu Ülkelerde Yaşayan RusEtnisiteye Mensup Nüfus Oranları

S.NO	ÜLKE ADI	TOPLAM NÜFUS ⁶ (Bin)	TİTÜLER NÜFUS ⁷ %	RUS ETNİK KÖKENLİLER %	DIĞER %
1	Kuzey Kore	24,851,627		-	-
2	Çin	1,355,692,576	91,6	-	8,4
3	Moğolistan	2,953,190	81,9	-	18,1
4	Kazakistan	17,948,816	63,1	23,7	13,2
5	Azerbaycan	9,686,210	92,5	1,3	6,2
6	Gürcistan	4,935,880	83,8	1,5	14,7
7	Norveç	5,147,792	94,4	-	15,6
8	Finlandiya	5,268,799	93,4	0,5	6,1
9	Estonya	1,257,921	68,7	24,8	6,5
10	Letonya	2,165,165	61,1	26,2	12,7
11	Litvanya	3,505,738	84,1	5,8	11,1
12	Belarus	9,608,058	83,7	8,3	8
13	Ukrayna	44,291,413	77,8	17,3	95,1

Kaynak: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kz>. Html adresinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Ukrayna'da yaşanan etnik temelli çatışmaların Rusya'ya komşu ve önemli oranda Rus etnik kökenli nüfusa sahip ülkelerde de yaşanması muhtemeldir. Tablo dan da anlaşılacağı üzere; Rus etnik kökenlilerin toplam nüfusa oranının oldukça yüksek olduğu ülkeler bulunmaktadır. Bu ülkelerde bugün itibarıyla herhangi bir karışıklığın bulunmuyor olması, ileride etnik temelli herhangi bir karışıklığın yaşanmayacağı anlamına gelmemektedir. Gerek Batı yanlısı politika yürütmeleri, gerekse AB ve NATO gibi kuruluşlara üye olmak istemeleri bu ülkelerin de Rusya tarafından siyasi ve ekonomik olarak cezalandırılmalarına neden olabilecektir. Batılı kuruluşlar ve ülkeler yaşanan etnik temelli çatışma sürecinde Ukrayna'ya yeterli düzeyde yardımda

⁶ Ülkelerin toplam nüfus verileri 2014 nüfus projeksiyon rakamlarıdır.

⁷ Titüler nüfus Kuzey Kore'de Koreliler'den; Çin'de Çinliler'den; Moğolistan'da Moğollar'dan; Kazakistan'da Kazaklardan; Azerbaycan'da Azeriler'den; Gürcistan'da Gürcüler'den; Norveç'te Norveçliler'den; Finlandiya'da Finliler'den; Estonya'da Estonyalılar'dan; Letonya'da Letonlar'dan; Litvanya'da Litvanyalılar'dan; Belarus'ta Belarussular'dan ve Ukrayna'da Ukraynalılardan oluşmaktadır.

bulunmamışlar, adeta kaderine terk etmişlerdir. Bu süreçte insan hakları ve demokrasi gibi konularda her iki tarafa tavsiyelerde bulunulmuş; ancak yeterli seviyede ekonomik ve siyasi destek sağlanamadığı için Batı'nın desteği Ukrayna'nın işine yaramamıştır. Ukrayna krizi sonrası Rusya'ya yaptırım uygulanacağı söylenmiş; ancak somut anlamda bir caydırıcılığı olmamıştır.

Eski SSCB coğrafyasında 1991 den günümüze kadar birçok uluslararası kuruluş ortaya çıkmış; ancak bunlar arasından bütünleşmeyi sağlamaya yönelik 3 oluşum kısmen başarılı olabilmıştır. Bunlar; üyesi ülkelerde yakın işbirliğini amaçlayan BDT (Commonwealth of Independent States-CIS), Birleşik Güvenlik Teşkilatı Anlaşması ve Avrasya Ekonomik Topluluğu'dur. Orta Asya Ekonomik Topluluğu ve GUUAM ise başarısız oluşumlara örnektirler. GUUAM zamanla Rusya karşısı bir oluşum haline gelmiş ve renkli devrimler sonucu akıbeti belirsiz hale gelmiştir. 2010 yılında Rusya, Kazakistan ve Belarus arasında oluşturulan EURESEC gümrük birliği anlaşması ise eski Sovyet coğrafyasında ortaya çıkmış ilk somut bütünleşme çabasıdır (Burkov, 2014: 229-131). Mayıs 2014'te imzalanan AEB Anlaşması, bir önceki bölümde açıklandığı üzere, gümrük birliğinden de öte anlam ifade etmektedir.

AEB'ye yönelik çeşitli eleştiriler bulunmaktadır. Bunlar arasında en öne çıkanları Rusya'nın Sovyetler Birliği sonrası yeniden büyük bir güç olma amacıyla böyle bir oluşumun kurulmasını istediği ve Birliğin ekonomik saiklerle oluşturulduğunun ilan edilmesine karşın, esas amacının küresel bir siyasi güç oluşturmak olduğu yönündedir. Rusya'nın yeniden bir büyük güç olma, eski SSCB coğrafyasında etkinlik kurma ve Birlik sayesinde yeniden bir küresel aktör alma amaçlarını taşıdığı tarafımızca da kabul edilmektedir; ancak Birliğin sağlayacağı faydaları sadece Rusya'nın çıkarlarına endekslemek haksızlık olacaktır. Birliğin üye sayısının artmasıyla, bölgenin sahip olduğu doğal kaynaklar da göz önüne alındığında, muazzam bir ekonomik ve siyasi potansiyele ulaşmasının önünde hiçbir engel bulunmamaktadır.

Eleştirilere karşılık olarak Kazakistan Dışişleri Bakan Yardımcısı Samat Ordabaev, AEB ile Sovyet dönemine geri döneceği ve üye ülkelerin Rusya'nın egemenliği altına girecekleri eleştirilerinin kesinlikle gerçeği yansıtmadığını, bu durumun Birlik Antlaşmasının ilgili maddelerinde açıkça vurgulandığını, birliğin tüm tarafların yararına ve ulusal çıkarlarına uygun hareket edeceğini belirtmiştir (Orazgaliyeva, 2014). Ancak, Birliğin sadece ekonomik alanda faaliyet göstereceği söylemi gerçekçi değildir. Bölge ülkeleri arasında oluşturulacak AB benzeri ekonomik ilişkilerin, bölgedeki siyasi sorunlara da çözüm sağlayabileceği beklenmelidir. Sermayenin, işgücünün ve malların serbest dolaşımının sağlandığı Birlik ülkelerinde etnik temelli ayrılık isteklerinin minimuma indirgeneceği muhakkaktır. Ayrıca bölge ülkeleri arasındaki sorunların çözümü de daha kolaylaşacaktır. Bu nedenle; AEB'nin oluşturmuş olduğu ekonomik birlikteliğin siyasi alana da yansması beklenmelidir; çünkü ne siyasi birlikler ekonomik çıkarlar olmadan ne de ekonomik birlikler siyasi çıkarlar olmadan yaşayamazlar.

AEB kuşkusuz ki üye ülkelerin ekonomik ilişkilerinin gelişimine katkı sağlayacaktır. Enerji rezervlerinden boru hatlarına kadar yeni düzenlemelerin yapılması kaçınılmazdır. Bu durumun enerji tüketicisi Avrupa ve Çin açısından

çeşitli sonuçlara yol açması kaçınılmazdır. Ayrıca üye ülkeler arasındaki politik, askeri ve güvenlik yönünden işbirliğinin gelişmesine katkı sağlayacaktır. Eski Sovyet coğrafyasındaki ABD etkisini kıracaktır (Draitser, 2014). Belarus Devlet Başkanı Lukeşenko, oluşturulacak ekonomik birliğin ileride insani, askeri ve siyasi boyutları da içeren bir ortaklığın temellerini atacağına inandığını ifade etmiştir. Lukeşenko, bazı ülkelerin zorlu süreçte yer almalarına rağmen, nihai noktada aralarında bulunamadıklarını ifadeyle Ukrayna'yı kastederek er ya da geç bu ülkelerin de birliğe katılacaklarını belirtmiştir (Alkan, 2014). Rusya Başbakanı birinci yardımcısı Igor Shuvalov, Avrasya Ekonomik Birliği'nde 5-10 yıl içerisinde ortak para birimine geçilmiş olacağını, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla ortak ekonomik bölgenin bozulduğunu, Avrasya Ekonomik Birliği ile bu kez bağımsız ülkeler olarak yeniden bir ortak ekonomik bölge oluşturmaya çabalayacaklarını belirtmiştir (Milliyet, 2014).

Avrupa Birliği ve NATO'nun kendisini çevreleme politikalarını kabullenemeyen Rusya'nın Kırım'ı ilhaki, Rus etnisiteye mensup nüfusu barındıran Rusya'ya komşu bazı ülkelerde de benzer durum yaşanıp yaşanmayacağı düşüncesini akıllara getirmiş ve bu konu çeşitli platformlarda tartışılmaya başlanmıştır. AEB ile Rusya-Kazakistan-Belarus-Ermenistan ve Kırgızistan arasında oluşturulmuş olan ekonomik birlikteliğin siyasi alana da yansyarak bu tarz krizlerin yaşanmasını önlemesi beklenmelidir. Birlik, üye ülkeler arasındaki, ekonomik yönden karşılıklı bağımlılığı artırarak, ekonomik krizlere karşı bölgenin daha dayanıklı olmasına katkı sağlayacağı gibi, üye ülkelerde Batı tarafından da desteklenebilecek etnik temelli olası huzursuzlukların çıkmasını engelleyebilecektir.

Ukrayna'nın Batı yanlısı politikalarının doğruluğunu veya yanlışlığını saptamak bu çalışmanın konusu değildir; ancak bu çalışmanın bizi ulaştırdığı sonuç; Ukrayna'nın Rus dış politikasında önemli bir yere sahip olduğu, Rusya'nın AEB projeksiyonunda Ukrayna'nın her zaman yer aldığı, Ukrayna'nın gelecek tercihini Batı'dan yana kullanmasının ülkede etnik temelli çatışmaların yaşanmasına ve Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edilmesine neden olduğudur. Dolayısıyla Rusya-Ukrayna krizi ile AEB arasında bağlantı vardır. Rusya, Ukrayna'yı, tarihi ve jeopolitik önemi nedeniyle AEB üyesi olarak planlamıştır. Ukrayna, gelecek tercihini Batı'dan yana belirlemeyerek AEB'ye dahil olma girişiminde bulunmuş olsaydı, Kırım'da Rus etnik kökenlerin ayaklanarak bağımsızlık talep etmeyecekleri gibi, böyle bir hareket Rusya tarafından da destek göremeyecek ve başarısızlıkla sonuçlanacaktı.

5. SONUÇ

Günümüzde hızlı bir küreselleşmeye olduğu kadar hızlı bir bölgeselleşmeye de tanıklık edilmektedir. Küreselleşme süreci çeşitli bölgesel oluşumların önem kazanmasına neden olmuştur. Bunlardan en önemlileri ekonomik bir birlik olarak başlayıp siyasi yönünü de geliştiren AB'dir. SSCB'nin dağılmasıyla birlikte bağımsızlığına kavuşan ülkeler arasında da çeşitli bölgesel yapılanmalar ortaya çıkmış; ancak bu oluşumlar başarılı olamamışlardır. AEB anlaşması ise; hem üye ülkeler açısından hem de üçüncü ülkeler açısından somut çıktılar (gümrük birliği, serbest dolaşım vb.) sağlaması nedeniyle diğer oluşumlardan ayrılmaktadır. Üye ülkeler arasında sermayenin, kişilerin, malların ve hizmetlerin serbest dolaşımının gerçekleşmesi öngörülmüştür. Daha başka ülkelerinde üye olması beklenen AEB önemli bir oluşumdur ve ekonomik saiklerle kurulmuş olduğu ilan edilmesine karşın, kuşkusuz ki siyasi birlik olma yönünde ilerleyecektir.

Rusya, eski SSCB ülkelerinde yaşayan Rus etnisiteye mensup nüfusu dış politika aracı olarak kullanabilmektedir. Gelecek tercihini Batı'dan yana yapması nedeniyle Ukrayna, Rusya tarafından önce ekonomik araçlar kullanılarak cezalandırılmış, arkasından yönetilen süreçte ise, Rus etnik kökenli olan Ukrayna vatandaşları ön plana çıkarılarak, Kırım'ın Rusya'ya bağlanması sağlanmıştır. Bu olay, Rusya'nın yakın çevresinde NATO ve AB gibi uluslararası oluşumların yer almasını istemediğini bir kez daha kanıtlamıştır. AEB'nin, uluslararası etkinliğini artırmak amacıyla Rusya tarafından oluşturulduğu çeşitli çevreler tarafından dillendiriliyor olsa da, muazzam doğal kaynaklara ve jeopolitik olanaklara sahip bir bölgede oluşturulan Birliğin, üyesi ülkelere siyasi, ekonomik ve sosyal yönden çeşitli kazanımlar sağlayacağı açıktır. Rusya'ya komşu ve önemli oranda Rus etnik kökenli nüfusun yaşadığı ülkelerde de Ukrayna benzeri etnik temelli sorunların yaşanması muhtemeldir. AEB üyesi ülkelerde, ABD, AB ve NATO etkisinin kırılacağı için, böyle bir çatışma yaşanması olasılığının çok daha az olduğu rahatlıkla söylenebilir. Çünkü; somut ekonomik çıkarlar söz konusu olduğu için taraf ülkelerden hiçbirisi çatışma istemeyecek, ekonomik çıkarları gereği uzlaşmayı tercih edebileceklerdir. Ekonomik çıkarların uyumlaştırılması, siyasi çıkarları da uyumlaştıracaktır.

Rusya-Ukrayna krizi AEB bağlamında değerlendirildiğinde; Ukrayna'da yaşanan etnik temelli çatışmaların ve Kırım'ın çeşitli süreçler sonucunda Rusya'ya bağlanmasının temel nedeninin Ukrayna'nın siyasi tercihini Batı'dan yana yapması ve AEB'ye dahil olmak istememesi olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Son söz olarak; 1991 sonrası eski Sovyet coğrafyasında oluşturulan uluslararası oluşumların başarılı olamadıkları, AEB'nin ise somut çıktıları nedeniyle bu coğrafyadaki gerçek bir bütünleşme girişimi olduğu, AEB'nin siyasi ve ekonomik etkilerinin üye ülkelerden her birinin etkisinden çok daha büyük olacağı, başka ülkelerinde katılımlarıyla Birliğin oluşturacağı sinerji etkisinin önemli oranda artacağı, yakın gelecekte Avrasya coğrafyasında AB benzeri güçlü bir uluslararası oluşum olarak öne çıkarak bölgesinde ortaya çıkabilecek çatışmaları (etnik temelli, toprak temelli vb.) önleyebileceği ve birliğe üye olmayan devletler veya diğer uluslararası oluşumlar ile anlaşmalar yaparak üyelerine önemli kazanımlar sağlayabileceği söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Akgün, Birol. (2010).“Rusya-AB İlişkileri, Siyaseti, Ekonomisi, Güvenliği,Dış Politikaları ve Stratejik İlişkileriyle: Rusya”, Ankara: *Stratejik Düşünce Enstitüsü*.
- Alkan, Haluk. (2014). “Avrasya Ekonomik Birliği ve Kazakistan”, <http://www.sde.org.tr/tr/authordetail/avrasya-ekonomik-birligi-ve-kazakistan/3766#>, ErişimTarihi: 15.10.2014.
- Blockmans, Steven, Hrant Kostanyan and Ievgen Vorobiov. (2012). “Towards a Eurasian Economic Union: The Challenge of Integration and Unity”, *Centre for European Policy Studies*, 2012/75,
- Brzezinski, Zbigniew. (2010). *Büyük Satranç Tahtası*, Çev: Yelda Türedi, İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Burkov, Vladimir Germanovich. (2014). “Russia’s Attitude Toward Integration Associations in the Post-Soviet Space” 2014; 11, s. 229-232, <http://www.lifesciencesite.com>. Erişim Tarihi: 26.10.2014.
- Dagavor o Avraziyskom Ekonomiçeskom Soyuze*. (Mayıs, 2014).
- Dragneva, Rilka; Kataryna Wolczuk. (2014). “Eurasian Economic Integration: Institutions, Promises and Faultlines”, <http://www.lse.ac.uk/IDEAS/publications/reports/pdf/SR019/SR019-Dragneva-Wolczuk.pdf>, Erişim Tarihi: 12.10.2015.
- Draitser, Eric. (2014). “The Geopolitics of the Eurasian Economic Union” <http://www.bilaterals.org/?the-geopolitics-of-the-urasian&lang=en#sthash.QCINje.Dpuf>, Erişim Tarihi: 23.10.2014.
- Elmas, Fatma Yılmaz. (2014). “Ukrayna Krizi: AB'nin Yeni Aktörlük Sınava”, <http://analitikbakis.com/NewsDetail.aspx?id=76357&name=Ukrayna-Krizi:-AB'nin-Yeni-Aktorluk-Sinavi>, Erişim Tarihi: 30.04.2014.
- Faylahov, Rustem. (2014). “Soyuz v Polzu Bednih”, <http://www.gazeta.ru/business/2014/04/25/6009205.shtml>, Erişim Tarihi: 06.09.2014.
- Gurkov, Andrey. (2014). “Putin'in AB'ye Karşı Hamlesi”, <http://www.dw.de/putinin-abye-kar%C5%9F%C4%B1-hamlesi/a-17670256>, Erişim Tarihi: 15.10.2014.
- Günay, Bekir. (2014). “Bölgesel bir hegemonya girişimi: Avrasya Ekonomik Birliği”, <http://rusyaanaliz.com/yeni-g%C3%BC%C3%A7-alan%C4%B1-avrasya-birli%C4%9Fi-ve-t%C3%BCrkiye/>, Erişim Tarihi: 15.10.2014.
- Hallen, Jay. (2014). “Why Russia Needs Liberal Democracy”, <http://www.forbes.com/sites/jayhallen/2014/02/27/why-russia-needs-liberal-democracy/>,ErişimTarihi: 29.10.2014.
- Haroon, Agha Iqar. (2014). “Eurasian Economic Union Gives the Strength to Central Asia and Eastern Europe by Integrating Trade, Investment and Humanitarian Cooperation”, <http://www.dispatchnewsdesk.com/eurasian-economic-union/>, ErişimTarihi: 23.10.2014.
- Hauslohner, Abigail. (2014). “Russia, Kazakhstan, Belarus form Eurasian Economic Union”, http://www.washingtonpost.com/world/europe/russia-kazakhstan-belarus-form-urasian-economic-union/2014/05/29/de4a2c15-cb01-4c25-9bd6-7d5ac9e466fd_story.html,

Erişim Tarihi:30.09.2014.

- Ivanov, Igor. (2014). "Western Sanctions Are a Sign of Weakness", *The Moscow Times*, (27 Mart 2014),
- İkibinyirmüç Dergisi, (2014), Editörden, 30.09.2014.
- Karabayram, Fırat. (2007). *Rusya Federasyonu'nun Güney Kafkasya Politikası*, Ankara: Lalezar Kitabevi.
- Kırımlı, Hakan. (2014). "Kırım İlhakının Asıl Hedefi Türkiye", *Aksiyon Dergisi*, Sayı 1007, (24 - 30 Mart 2014)
- Lukashenko, Alexander. (2014). "Press Statements Following the Supreme Eurasian Economic Council Meeting", <http://eng.kremlin.ru/transcripts/22404>, Erişim Tarihi: 28.10.2014.
- Milliyet Gazetesi, Avrasya Ekonomik Birliği'ne Ortak Para, 26.07.2014.
- Nazarbayev, Nursultan. (2014). "Press Statements Following the Supreme Eurasian Economic Council Meeting", <http://eng.kremlin.ru/transcripts/22404>, Erişim Tarihi: 28.10.2014,
- Orazgaliyeva, Malika. (2014). "Integration Without Insinuations: Kazakhstan's Deputy Foreign Minister Says Eurasian Economic Union to Become "an International Organisation of Regional Economic Integration", *The Astana Times* (29 Mayıs 2014),
- Özder, Adem. (2013). "Avrasya Kavramı ve Önemi", *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, II/2 (2013), s. 65-88.
- Öztürk, Yasin, (2013), "Avrasya Birliği Projesi ve Türk Dış Politikasına Yansımaları", Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası *Avrasya Strateji Dergisi*, 2013-2(2), s.223-244,
- Panin, Alexander, (2014), "Eurasian Union Reunites Ex-Soviet States" *The St. Petersburg Times*, 4 Haziran 2014.
- Pirimbayev, Cusup; Culus Ganiyev. (2010). "Avrasya Ekonomik Topluluğu: Bir İktisadi İşbirliği Alternatifi", International Conference on Eurasian Economies 2010, ss. 82-85.
- Putin, Vladimir V.. (2014). "Press Statements Following the Supreme Eurasian Economic Council Meeting", <http://eng.kremlin.ru/transcripts/22404>, Erişim Tarihi: 28.10.2014.
- Roberts, Sean, Anais Marin, Arkady Moshes, Katri Pynnöniemi. (2014). "The Eurasian Economic Union-Breaking the Pattern of Post-Soviet Integration? *The Finnish Institute of International Affairs*, FIIA Analysis- 3,
- Shu, Yang ve Wang Shusen. (2014). "Development and Impacts of the Customs Union of Russia, Belarus and Kazakhstan", China Institute of International Studies (CIIS) (23 Eylül 2014), http://www.ciis.org.cn/english/2014-09/23/content_7254454.htm, Erişim Tarihi:28.10.2014.
- Stack, Graham. (2014). "Russian Duma First Ratify Eurasian Economic Union Treaty", <http://www.bne.eu/content/story/russian-duma-first-ratify-urasian-economic-union-treaty>, Erişim Tarihi: 30.09.2014.
- Şanlı, Bahar. (2008). Ekonomik Entegrasyon Teorisi Çerçevesinde Avrasya Birliği'nin Olabilirliği, *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 22, Ocak 2008, Sayı: 1, ss.13-30.
- Tüysüzoğlu, Göktürk. (2014). "Bölgesel Bir Hegemonya Girişimi: Avrasya Ekonomik Birliği", <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/bolgesel-bir-hegemonya-girisimi-avrasya-ekonomik-birligi>, Erişim Tarihi: 29.09.2014.

Yeliseyeu, Andrei. (2014). "Eurasian Review" NO:1, www.belinstitute.eu, Erişim Tarihi: 23.10.2014.

Yılmaz, Harun, (2006), *Rusya'da Devlet Merkezli Sistem ve Bürokrasi*, İstanbul: Versus Kitap.

Ziyadullaev, Nabi, "Evraziyskiy Ekonomiçeskiy Soyuz: İstoriya Uspeha ili Milniy Puzır", *Nezavisimaya*, 15.09.2014

<http://www.yenicaggazetesi.com.tr>, (22.06.2014), "Avrasya Birliği Kuruldu Türkiye Bekleniyor..." http://www.yenicaggazetesi.com.tr/Avrasya_birligi-kuruldu-turkiye_bekleniyor-98969h.htm, Erişim Tarihi: 14.10.2014.

<http://www.milliyet.com.tr>. (31.05.2014), Avrasya Ekonomik Birliği Başarılı Olacak mı? <http://www.milliyet.com.tr/avrasya-ekonomik-birligi-basarili/ekonomi/detay/1890540/default.htm>, Erişim Tarihi: 14.10.2014.

<https://www.cia.gov>, "The World Factbook, https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/print/country/countrypdf_kz.pdf, Erişim Tarihi: 27.03.2014.

<http://mfa.gov.ua/en/about-ukraine/info/regions/1-crimea>, Erişim Tarihi, 15.09.2014.

<http://www.eurasiancommission.org/en/Pages/about.aspx>, Erişim Tarihi, 15.04.2016.

